

DENİZ JEOPOLİTİĞİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK KÖKENLERİ**CONCEPTUAL and THEORETICAL ORIGINS OF MARINE GEOPOLITICS**

ÖZ Geçmişten günümüze ülkelerin bulunduğu siyasi coğrafya, devletlerin kendi ulusal politikalarını belirlemede etkili olan en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Coğrafya ve siyaset arasında bulunan bu yakın ilişkiden dolayı jeopolitika kavramı her dönem önemini korumuştur. Sanayi Devrimiyle birlikte kökten bir değişim geçiren dünya, jeopolitik yaklaşımların bilimsel anlamda gelişmesine de yol açmıştır. Ülkelerin her zaman bulunduğu coğrafyalar üzerinde kontrolün sağlamayı ve kendi dünya hakimiyetini gerçekleştirmeyi arzu etmeleri jeopolitik teorilerinin kökenlerini oluşturmuştur. Dünyanın %71'i sularla çevrili olması, günümüzde dünya üzerinde bulunan 150'den fazla ülkenin denizlere ya da okyanuslara kıyısı bulunması ve dünya ticaretinin %90'ının denizler üzerinden gerçekleşmesi jeopolitik açıdan en çok deniz jeopolitiğinin etkilenmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada kavramsal olarak jeopolitika ve klasik jeopolitik teorilerden ise Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin teorik kökeni incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alfred Thayer Mahan , Jeopolitika, Coğrafya ve Deniz Jeopolitiği, Deniz Gücü Teorisi, Julian Stafford Corbet

ABSTRACT The political geography of the countries from the past to the present has been one of the most important factors effective in determining the national policies of states. Due to this close relationship between geography and politics, the concept of geopolitics has maintained its importance in all periods. The world, which has undergone a radical change with the Industrial Revolution, has also led to the scientific development of geopolitical approaches. The desire of countries to gain control over the geographies they have always been in and to realize their own world domination constituted the roots of geopolitical theories. The fact that 71% of the world is surrounded by water, that today more than 150 countries in the world have coasts to seas or oceans, and 90% of world trade takes place over the seas, geopolitically, marine geopolitics are the most affected. Therefore, in this study, the theoretical origin of geopolitics and the theory of sea domination from classical geopolitical theories has been examined.

Key Words: Alfred Thayer Mahan, Geopolitics, Geography and Marine Geopolitics, Theory of Sea Power, Julian Stafford Corbet

Furkan DUMAN

frkndmn.46@outlook.com

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 23.04.2021

Kabul Tarihi : 29.06.2021

1.GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler’de güç kavramı yaklaşımı, geleneksel olarak ülkelerin sahip olduğu gücü yetenekleri çerçevesinde kullanabilmesi şeklinde değerlendirilir. Dolayısıyla uluslararası politikada güç kavramı, bir nitelik ve bir siyasetin yürütülebilmesi için sahip olunan birçok politika aracı özelliği taşımaktadır. Böylesi bir yaklaşım, ulusal güç kavramının “unsurları” veya “içeriklerini” oluşturan bütünler içerisinde kavramsal olarak ele alınabilir (Heywood, 2014:258). Bu unsurlar ve içerikler, stratejik anlamda zaman ve mekanın analiz edilmesi sonucu ortaya çıkan güç parametrelerinden oluşmaktadır. Bu güç parametreleri tarih ve coğrafya değişmez verileri meydana getirmektedir. Sabit verileri oluşturan bu unsurlar, kısa ve orta vadede herhangi bir irade tarafından değiştirilemeyecek verilerden oluşmaktadır. Yani bir ulusun, belli sınırlar içerisinde aynı coğrafyada yaşamlarını sürdürmelerinin bir sonucudur (Davutoğlu, 2012:181).

Bir bilim dalı olarak “Jeopolitika”, coğrafya hakkındaki sabit ve değişken verilerden hareket ederek bilimsel bir nitelik kazanır. Böylece siyasi coğrafyalara yönelik bilimsel çalışmaları şekillendirir. Sonuç olarak coğrafi konum, sadece fiziki olarak bir ülkenin sınırlarını ifade etmektedir. Jeopolitika ise o ülkenin küresel ve bölgesel güç merkezlerine göre coğrafi konumun ne anlama geldiğini belirleyen değişken nitelikli bir disiplini ifade etmektedir (Özsavaş Atay, 2016b:98). Örneğin, soğuk savaşın bitmesiyle uluslararası politikadaki jeopolitik değişim, İran ile Rusya arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Bu iki ülkenin ABD’nin tek kutuplu dünya düzenine karşı çok-kutuplu bir dünya düzeninin sağlanabilmesi için jeopolitik ve stratejik konumlarının sağladığı avantajların etkisiyle politik zemin ve stratejik açıdan ortak bir motivasyon etrafında hareket etmelerini sağlamıştır (Arıkan, 2014:58). Günümüzde gerek Suriye’de uygulanan politikalar gerekse de İran’ın Basra Körfezi’nde ABD ile yaşadıkları gerginlikler bu iki ülkenin siyasi ve jeopolitik açıdan, özellikle de deniz jeopolitiği açısından ABD’nin küresel hegomenyasına karşın ortak politikalar gerçekleştirmekte olduklarıdır. Bu örnekler, uluslararası siyasetin bilimsel olarak açıklanmasında jeopolitikanın sabit ve değişken verilerinin ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

Ülkelerin sahip olduğu coğrafya ve topografya özellikleri tarih boyunca ülkelerin güç ve kapasite bakımından önemli güç unsuru kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Ülkelerin elinde bulundurdukları toprakların büyüklüğü, dağlarla çevrili bir konumda yer alması, sık ormanlarla kaplı olması, ada ülkesi olması, sahip olduğu deniz alanlarının genişliği ya da dünya üzerinde bulunduğu konumu itibarıyla büyük bir avantaja sahip olmalarına neden olmaktadır (Arı, 2011:137). Fakat bu coğrafi üstünlüklerden o ülke toplumu faydalanabilir. Bir ulusun sahip olduğu coğrafi üstünlüklerden faydalanabilmesi için öncelikli olarak belli başlı değişimleri yaşamaması ve bu değişimleri gerçekleştirebilmesi lazımdır. Bu değişimler, coğrafi çevre koşullarının sağladığı avantajları bir ülkenin ekonomik, teknik ve siyasi düzeninin başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi ve istikrarlı bir şekilde devam ettirebilmesi büyük oranda belirleyici faktörlerdir (İşcan, 2004:49).

Siyasi yapıların fiziki coğrafya ile olan ilişkileri ve bu ilişkinin şekillendirdiği hareketli siyasi süreçler ilk çağlardan günümüze kadar inceleme ve araştırma konuları olmuştur. Fakat tüm dünya açısından bilimsel ve tutarlı jeopolitik ve jeostratejik teorilerin ortaya çıkmaya başlaması dünya siyasi coğrafyasının kesinlik kazanmaya başlamasından sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte 19. yüzyılda sömürgecilik faaliyetlerinin kızışmaya başlamıştır. Böylece uluslararası hakimiyet teorileri, daha önceleri ülkeler arasındaki bölgesel taktik hedeflere yönelik hakimiyet mücadelelerini küresel stratejik hedeflere yönelik olarak kullanmaya yöneltmiştir. Bu stratejik değişimler dünya coğrafyasının siyasi açıdan karşılaştırmalı üstünlükleri gösteren bir çerçeve etrafında tekrardan yorumlanmasına neden olmuştur (Davutoğlu, 2011:102). Bu anlamda dış politika ve uluslararası siyaseti coğrafya üzerinden açıklamaya çalışan en önemli jeopolitik kuramcılardan biri Alfred Thayer Mahan olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplininin klasikleri arasında yer alan “Deniz Gücünün Tarih

Üzerine Etkisi” isimli eserini 1890 yılında yayınlarken modern deniz jeopolitiğinin temel ilkelerini ortaya koymuştur. Bu çalışmada Alfred Thayer Mahan “büyük denizler ve ulaşım yolları üzerinde denetimi ele geçiren ülkelerin dünya gücü olabileceği ve diğerleri karşısında büyük bir avantaja sahip olabileceğini” öne sürerek denizler üzerinde hakimiyet kurmanın uluslararası politikada ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Böylece deniz jeopolitiğinin uluslararası ilişkilerde bir üstünlük kurma aracı olarak birçok devlet tarafından günümüze kadar benimsenmiştir (Arı, 2011:138).

2.COĞRAFYA VE KLASİK JEOPOLİTİK YAKLAŞIMLARIN TANIMI VE KAPSAMI

Coğrafya, ismini Eski Yunan zamanında ‘geo-yer; graphine-yazmak’ kelimelerinden ve ‘yerin tasviri/yazımı’ anlamına gelen ‘geographie/coğrafya’ kelimelerinden almaktadır. Coğrafya, kelime anlamıyla kullanılmaya başlandığı ilk zamanlardan itibaren uzun bir zaman ‘yerin tasviri’ şeklinde dünya da kabul görmüştür. Coğrafya, günümüzde kullanılan modern anlamına, diğer birçok bilim dalları gibi yeni bilim dallarına ayrıldığı XVIII. yüzyılda ulaşmıştır. Coğrafya, modern bir bilim olarak ilk başlarda matematik ve bölgesel olarak iki koldan gelişme göstermiştir. Bilimsel olarak bu iki koldan gelişme gösteren coğrafya, özellikle coğrafi keşiflerin hızlı bir şekilde artması sonucunda tüm dünyada tanınan bir bilim dalı olmuştur. Bununla birlikte diğer bilim dallarındaki gelişmelerin etkisiyle coğrafya bilimi çeşitlenip farklı dallara/kollara ayrılarak gelişmiştir. Tüm bu gelişim sürecinin sonucunda coğrafya, günümüzde “doğal ortam ile insanlar arasındaki karşılıklı etkileşimi araştırarak sonuçlarını sentez olarak veren bir bilim” şeklinde kullanılmaktadır (Gümüşçü, 2006:27). Bu bağlamda ‘Siyasi Coğrafya’ terimi, politika ve coğrafyanın bilimsel olarak bir arada incelenmesi ve araştırılması şeklinde yeni bir bilim dalı olmuştur. Konusu itibari ile de, tüm dünyada ya da dünyanın bir bölgesinde veya dünyanın herhangi bir ülkesinde doğal, beşeri ve ekonomik olayların dağılışı araştırmaktadır. Bu olaylar arasındaki ilişkileri neden-sonuç içerisinde araştırarak ülkelerin işleyişlerini düzenlemesi ve organize etmesi açısından özel görüşler beyan eden ya da ülkelere bu olaylar hakkında felsefe belirleyen bir bilim dalıdır (Arıbaş, 2007:5).

Bir SSCB astronotu olan Sergey Krikalev, uzayda geçirdiği 313 günün ardından 25 Mart 1992 yılında dünyaya geri dönmüştür. Sergey Krikalev, yeryüzene geri döndüğünde fiziksel yapısı (Kazakistan düzlükleri) değişmemiş olan aynı dünyaya geri geldiğini sanmıştı. Ancak uzaya gider iken SSCB’ye bağlı bir cumhuriyet olan Kazakistan Cumhuriyeti artık bağımsız bir devlet haline gelmişti. Kazakistan Cumhuriyeti, artık kendi yeni ekonomisini ve kültürel yaşantısını geliştirmekle uğraşmaktaydı. Sergey Krikalev’in uzaya gider iken giymiş olduğu astronot elbisesinde yer alan devlet (Kazakistan) amblemi gitmiş, yaşamış olduğu şehir olan Leningrad tarihi ismi olan Saint Petersburg ismini yeniden sahip olmuştu. Sergey Krikalev, uzay yolculuğuna başladıktan sonra Sovyetler Birliği’ni yöneten Komünist Parti eski gücünü yitirmiştir. Sovyetler Birliği’ni oluşturan devletler bağımsızlıklarını tek tek ilan etmiş ve böylece Sovyetler Birliği dağılmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 1997:1). Sergey Krikalev’in yaşamış olduğu olaydan da anlaşılabilir gibi coğrafyanın sabit değişkenleri aynı kaldığı bir ortamda siyasi coğrafyanın kısa veya uzun bir sürecin sonunda değişebildiği görülmektedir. Siyasi coğrafyada meydana gelen değişimleri ve olayları incelemek ve açıklığa kavuşturma durumu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda siyasi coğrafyayı açıklama görevi “güç analizi yapılırken, coğrafyanın değişen ve değişmeyen unsurlarını ele alan” ve coğrafyanın çeşitli dallara ayrılması sonucu ortaya çıkan ‘jeopolitika bilimi’ne düşmüştür. Coğrafya’nın ortaya çıkardığı bir bilim dalı olan jeopolitika kelimesini ilk defa İsveçli bir siyasi coğrafyacı olan Rudolf Kjellen (1863-1922) tarafından bilimsel bir terim olarak kullanılmıştır. Kelime anlamı “arz politikası, dünya politikasıdır” şeklinde olan jeopolitika, alanında daha sonraları Frederik Ratzel (1863-1904) gibi birçok bilim insanı yetişmiş ve bu bilim disiplinine katkıda bulunmuşlardır. Siyasi coğrafyayı açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışan jeopolitika unsurları ve sınırları göz önüne alınarak

kapsamı:“Bir milletin, milletler topluluğunun (ittifaklar gibi) veya bölgenin mevcut platform üzerinde, değişmeyen unsurları (dünya üzerindeki yer, fiziki coğrafya özellikleri vb. gibi) ve değişen unsurları (sosyo-kültürel yapı, ekonomik, askeri ve politika gibi) dikkate alınarak, güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir ilimdir.”, şeklinde belirlenebilir (Arıbaş, 2007:8-9).

Hiç şüphesiz XIX. yüzyılın sonlarına doğru bilimsel olarak öne sürülmeye başlayan hakimiyet teorilerinin ve jeopolitik görüşlere etki eden düşüncelerin çok eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. Diğerlerine hükmedebilme ve kendisini başkalarına kabul ettirebilme isteğinden dolayı hakimiyet kurma düşünceleri insanlık tarihi kadar eski zamanlara kadar uzanır. Böylece hakimiyet teorilerinin ortaya atılmasına zemin hazırlayan düşünceler, insanlık ve bilim dünyasının ilk zamanlarına kadar uzanmaktadır. Eski Yunan filozoflarından olan Aristoteles (MÖ. 384-322), Helenistik zamanının site devletleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Aristoteles bu araştırmalarında site devletleri ile coğrafi çevre arasında çok sıkı ilişkilere sahip olduğunu ifade etmiş ve insan ile yaşadığı coğrafya arasındaki bağları ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmanın sonucunda Aristo, “devlet, coğrafi çevrenin bir eseridir. Coğrafi çevre, insanın en iyi dostudur” fikrine ulaşmış ve kendisinden sonra gelen birçok düşünür ve coğrafyacı üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında Luckretius ve Strabon, Roma İmparatorluğu’nun elinde bulundurduğu geniş yüzölçümüne sahip olduğu coğrafi özelliklere göre düşünceler geliştirmişlerdir. Ortaçağa geçildiği zaman, Avrupa coğrafyasının bilim ve teknolojiye karanlık bir dönem yaşadığı görülmektedir. Bunun tam aksine islam coğrafyası, bilim ve teknoloji alanında hızlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde İbn-i Haldun, “Mukaddime” adlı eserinde ülkeler ve coğrafya arasındaki bağı ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Katip Çelebi yazmış olduğu eserlerinde, coğrafi çevrenin insanlar ve ülkeler üzerinde çok etkili olduğunu belirtmiştir. Bu bilim alanına gerekli önemi verilmemesi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılı devletler karşısında gerilemeye başladığını belirtmiştir. Eski Yunan’dan Osmanlı İmparatorluğu’na kadar uzanan düşünceler akımı Avrupa’da Jean Bodin (1530-1596), Montesquieu (1689-1755) ve Karl Ritter (1779-1859) gibi düşünürler tarafından devam ettirilmiştir. Siyasi Coğrafya’nın kurucusu olan Frederic Ratzel, Darwin’in fikirlerinden etkilenerek devleti organizma şeklinde açıklamıştır. Yani bir devletin yaşamını devamını sağlayabilmesi için organizma gibi alan kazanmak zorunda olduğunu ifade etmiştir. Rudolf Kjellen, Frederic Ratzel’in sahip olduğu bu fikirden oldukça fazla etkilenmiş ve düşüncelerini bu fikir etrafında geliştirmiştir (Özbe, 1999:1-3).

Klasik jeopolitika, özünde jeopolitik olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Ancak bu kavram, ilerleyen zamanlarda ilk zamanlardaki jeopolitik yaklaşımları adlandırmak için kullanılmış bir kavrama dönüşmüştür. Jeopolitika kavramını ilk kez 1899’da Rudolf Kjellen tarafından kullanılmasına rağmen aslında 1887’de Halford J. Mackinder’in “kara hakimiyet teorisi” üzerine öne sürdüğü teorisinde jeopolitika kelimesini kullanmasa da jeopolitik bakımdan bir değerlendirme özelliği göstermektedir. Klasik jeopolitik teoriler, genel olarak güç unsuruna temel alan ve devlet merkezli yaklaşımlar çerçevesinde hareket eden teorilerdir (Taban, 2013: 21). Bu bağlamda siyasi coğrafya üzerinden ilk hakimiyet teorisini ortaya atan Halford J. Mackinder olmuştur. Mackinder 1904 yılında “The Geographical Pivot of History/Tarihin Coğrafi Mihveri” eserini yayımlayarak siyasi coğrafya üzerine yaptığı incelemeler üzerinden temel görüşlerini ifade etmiş ve jeopolitika hakkında bazı esaslar belirlemiştir. Böylece Mackinder, jeopolitiğin bilimsel gelişim sürecinde temel bir taslak ortaya sunmuş ve jeopolitiğin gelecekteki önemli parametrelerini belirlemiştir. Halford Mackinder, gücün ve bu güce sahip ülkelerin kara ve deniz gücü şeklinde sınıflandırılabileceğini ifade etmiştir. Bu kara ve deniz gücüne sahip olan devletlerin zamanla değişebileceğine belirtmiştir. Deniz ve kara gücü arasındaki karşılaştırmada yeni küresel düzen içerisinde dünya hakimiyetinin ancak kara gücü ile sağlanabileceğini öne sürmüştür (İşcan, 2004:60). Halford J. Mackinder’e göre dünya hakimiyeti:

“Doğu Avrupa’ya hakim olan Heartlanda hakim olur,
Heartlanda hakim olan Dünya Adasına hakim olur,
Dünya Adasına hakim olan Dünyaya hakim olur.”, şeklinde kurulabilir (Arı, 2011:139).

3.DENİZ JEOPOLİTİĞİNİN TANIMI VE KAPSAMI

Denizler ve okyanuslar, insanoğluna tabiatın gücüyle hayatta kalmayı ve insani değerleri öğretmiştir. İnsanlığın ilk gününden itibaren insanlar için önemli besin ve ekonomik geçim kaynağı konumunda olmuştur. Denizlerden yararlanmayı başarabilen medeniyetler ve kültürler, kendi uygarlıklarının doğuşunda ve yükselişinde büyük avantajlar sağlamıştır. Ayrıca denizler, medeniyetlerin kurmuş olduğu uygarlıkların yayılmasına, kaynaşmasına ve bazen de savaşmalarına neden olmuştur. Böylece çağlar boyunca devam eden uygarlıklar arasındaki bilimsel ve kültürel etkileşimin asıl olarak denizler aracılığıyla sağlanmıştır. Denizlerin ve okyanusların sahip olduğu bu özelliğinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli Kaptan-ı Deryası olan Barbaros Hayrettin Paşa’nın “denizciler ufkun ötesini görenlerdir” ve “denizlere hakim olan cihana hakim olur” sözleri her çağda geçerliliğini sürdürmüştür (Akçadağ, 2015:1).

İnsanlık, deniz yolunu kullanmaya başlamasından itibaren daha uzak bölgelere ulaşma olanağına sahip olmuştur. Bu sayede insanlar kurmuş olduğu medeniyetleri aracılığı bu yeni yerleri sahiplenme imkanı bulmuşlardır. Sahiplenilen bu yeni coğrafyalar ile birbirinden ayrı olan bu coğrafyaları birleştiren yeni deniz yolları keşfedilmiştir. Keşfedilen bu deniz yollarının bu deniz yolları aracılığı ile de devletler arasındaki ilişkiler pozitif bir ivme kazanmıştır. Böylesi bir ilişkiler ağı sunan denizler üzerinde potansiyel bir egemenlik kurma çalışmaları MÖ. 500’den itibaren başlamıştır. Özellikle bu egemenlik kurma mücadelesi çeşitli ticaret ürünlerinin deniz yolları aracılığı ile denizler üzerinde oluşan ticaret yollarının kontrol altına alınması ile başlamıştır. Bu bakımdan iki ülke konumlarını büyük oranda denizler üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Bu ülkelerden ilki konumunda bulunan Kartaca, Batı Akdeniz coğrafyasına yüzyıllar boyunca hakimiyet kurmuş ve bu bölgede politik ve ekonomik etkiler oluşturmuştur. Bu ülkelerden ikincisi olan Atina ise uzun bir süre boyunca deniz hakimiyeti açısından model alınan bir ülke olmuştur. Bu iki devlet karada diğer devletler tarafından yenilgiye uğratılsa da sahip oldukları deniz güçlerinden çok fazla faydalanmışlardır. Kartaca ve Atina ile başlayan bu hakimiyet arzusu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok medeniyet tarafından devam ettirilmiştir. XV. yüzyıldaki büyük coğrafi keşifler ve Kristof Colomb’un Amiraka’yı keşfedene kadar varlığından haberdar olunmayan bu coğrafyalar sayesinde Atlantik ile Pasifik Okyanusları arasındaki deniz yolları, yeni ticaretin merkezi konumuna gelmişlerdir. Özellikle de ABD’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde ise Atlantik ve Pasifik Okyanusu, politik ve ekonomik faaliyetlerin merkezi konumuna yükselmiştir (Özsavaş Atay, 2016b:101).

Denizler ve okyanuslar dünya yüzeyinin %71’ini oluşturmaktadır. Hali hazırda dünya nüfusunun 2/3’lük kısmından fazlası deniz kenarlarında yaşamaktadır. Günümüzde 150’den fazla denize kıyısı bulunan ülkelerin yer almaktadır. Böylesi bir deniz jeopolitiğine sahip bir dünya coğrafyası, hiç kuşkusuz uluslararası ticaretin %90’ını deniz yolu aracılığı ile gerçekleşmesine en büyük nedenlerinden birisidir (Akçadağ, 2015:2). Bu ticaret hacmi, tarih boyunca devam eden ticaretin XXI. yüzyılda küreselleşmenin ivme kazanması ile daha da artmıştır. Dünya ekonomisinin giderek büyüdüğü günümüzde ticaret hacmi artış göstermektedir. Uluslararası ticaretteki bu artışın artmasıyla birlikte denizler üzerinden sağlanan mal akışı da hızla artmaktadır. Böylece deniz jeopolitiği, önemini her zaman olduğu gibi günümüzde de korumaktadır. Deniz jeopolitiğinin artan önemi yoğun bir şekilde oluşturduğu deniz ticaret trafiği oluşturmaktadır. Bu deniz trafiği, meydana getirdiği

DUMAN F. (2021). Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri. DA&MS. 1(1), 75-85.

ekonomik ağlar sayesinde tüm taraflar arasında karşılıklı bağımlılığın artmasına neden olmuştur. Bu yüzden deniz jeopolitiğinin kapsamı, başta ülkemiz çevresindeki denizler olmak üzere Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu üzerindeki deniz yolları ile günümüz dünyasında küresel ölçekte kapsam alanı oldukça genişlemiş durumdadır (Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2015:5).

Küreselleşme, dünya genelinde ekonomik, ticaret, finansal, kültür ve iletişim entegrasyonunun serbest bir şekilde akışı olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme, ülkelerin ürettikleri mal ve hizmetlerin özgür bir şekilde dünyayı birbirine bağlayan ve bunları birbirine entegrasyonu kapsayan bir perspektifte yerel, ulusal ve bölgesel yaklaşımların ötesine götürür. Bu nedenle deniz yollarının ve deniz trafiğinin güvenliği, uluslararası ticaretin sağlıklı bir şekilde devamlılığının sağlanabilmesi bakımından önem kazanmaktadır. Bu bakımdan ülkelerin deniz gücü konsepti, küreselleşmenin açık uygulamalarıyla örtüşmektedir (Rooyen, 2011:5). Böylece jeopolitik, ülkelerin küresel sistem içerisindeki davranış ve konumlarını güç merkezlerine veya çatışma bölgeleri karşısında kendi tanımlamaları üzerine şekillenmiştir. Jeopolitiğin bu güç merkezlerine ve çatışma bölgelerine karşı ülkelerin tanımlaması talebi, deniz jeopolitiğinin sahip olmuş olduğu küresel konumu itibari ile deniz ve okyanusların güvenliği üzerine tanımlamasına yol açmıştır. Bu bağlamda günümüzde küreselleşmeyle birlikte değerlendirilen ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişimler ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığa neden olmuştur. Okyanus ve denizlerin jeopolitik olarak ülkelere sunmuş olduğu bu karşılıklı bağımlılık sebebiyle ülkelerin ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde gerçekleşen bütün güvenlik faaliyetleri, deniz gücünü küreselleşmenin tüm süreçleri içerisinde dahil olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ülkelerin belirleyeceği stratejik amaçların jeopolitik düzeyde analizi yapılırken, deniz yollarının güvenliği ve deniz trafiğinin güvenli bir şekilde kontrolü doğrultusunda hareket etmeleri gereklidir (Özsağ Atay, 2016a:146).

Jeopolitik analizciler, kara ve deniz arasındaki tüm faaliyetlerin temelinde bu iki fenomeni birbirine bağlayan hatların olduğunu anlamışlar ve kara ile denizi birbirine bağlayan bu hatların yeryüzünü şekillendirdiğini görmüşlerdir. Dolayısıyla jeopolitik kavramların çoğu yüzyıllar ötesine dayandığı ve insan, devlet ve doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri analiz etmektedir (Fatima ve Jamshed, 2015:73). Bu jeopolitik kavramlardan birisi de deniz jeopolitiğinin güvenliğidir. Deniz jeopolitiğinin güvenliğini açıklayan en önemli konsept deniz gücüdür. Okyanus ve denizlerin güvenliğindeki bu hassas yaklaşımı Alfred Thayer Mahan'ın deniz gücü konseptini açıklarken, ilk şartının bir ulusun coğrafi ve çevresel durumu ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Çünkü küreselleşen bir ortamda deniz gücü, ulusal güvenliğin ve dünya egemenliğinin anahtarı olarak görmüştür (Liu, n.d.:2). Bu hiçbir şekilde siyaset ve politikaların coğrafya tarafından belirlendiği anlamına gelmez, ancak diğer maddi, yapısal ve yasal faktörlerle birlikte açıklayıcı faktörler listesinde coğrafi faktörlerinde dikkate alınması gerektiğini ortaya koyar. Okyanusların ve denizlerin güvenliği, coğrafi olarak kesilmiş belirli bir alan anlamına gelen, denizcilik ortamındaki (yasadışı ve yıkıcı) insan faaliyetleriyle ilgilidir. Bu nedenle devletler, coğrafi konumlarına bağlı olarak deniz güvenliği tehditlerinden farklı şekilde etkilenmektedir (Germond, 2015:139). Bu nedenle deniz güvenliği, küreselleşmeyle birlikte ülkelerin birbirlerine karşı bağımlılık düzeylerinin hızla arttığı günümüzde uluslararası ilişkilerin en popüler konularından biridir. Böylece deniz güvenliği noktasında denizcilik politikası, okyanus yönetimi ve uluslararası güvenlik konularında başlıca aktörler son zamanlarda çalışmalara başlamışlardır. Başta ülkemiz olmak üzere İngiltere, ABD gibi birçok ülke ve Avrupa Birliği, Afrika Birliği, NATO gibi uluslararası kuruluşlar başta kendi deniz güvenlik alanları olmak üzere uluslararası deniz güvenliğinin sağlanması konusunda deniz strateji belgeleri açıklamaktadırlar (Bueger, 2015:159). ABD'nin Mart 2015'de yayınlamış olduğu "21. Yüzyıl Deniz Gücü Strateji Belgesi'nin" giriş kısmında:

“...kurucularımız Birleşik Devletler ’in bir denizci devlet olduğunu ve deniz kuvvetlerinin önemini kabul ederek anayasamızda, kongrenin donanmayı korunması gerekliliğini kabul ettiler. Günümüzde çevre güvenliğindeki hareketlilik genellikle çok sayıdaki devlet ve devlet dışı aktörlerin sosyal düzen, politik karşıtlık ve teknolojik ilerlemelerle birlikte deniz kuvvetlerinin gereksinimi daha da ileri düzeydedir...”, belirttiği gibi deniz güvenliğini tanımlamıştır (USA Department of The Navy, 2015:1).

4.DENİZ JEOPOLİTİĞİNİN TEORİK KÖKENİ VE KAPSAMI

Coğrafya ve siyaset, sanayi devrimi ile başlayan ve küreselleşme ile devam eden tarihsel süreçte anlam ve kapsamı bakımından büyük bir değişim yaşamıştır. Bu zaman dilimi içerisinde devletlerin maddi ve manevi yapılarında köklü değişimler olmuştur. Siyasi endişelerin ve tercihlerin temelini oluşturduğu politik yaklaşımlar, ekonomik faktörler oluşturmuştur. Politika, coğrafyanın iktisadi ve beşeri unsurları açıklamakla yetinmeyip, doktrinler oluşturmak için coğrafya üzerine yeni unsurlar keşfetmeye yönelmiştir. Bu düşünce hareketi, günümüz modern coğrafyasının oluşmasına neden olmuştur. Böylece coğrafyanın bilimsel çıkarımlarına dayanarak dünya politikasına yön verme isteği jeopolitika biliminin gelişmesine ve ilerlemesine neden olmuştur. Aristoteles ile başlayan ve Frederic Ratzel’e kadar uzanan ve birçok bilim insanı tarafından geliştirilen bu düşünceler, XIX. yüzyılın sonlarına doğru teoriler haline dönüşmüştür (İşcan, 2004:54). Felsefi fikirler ve çeşitli insanlar tarafından gözlemlenerek geliştirilen bu teoriler o kadar tutarlı olmuştur ki, ülkeler uzun yıllar bu teorileri hem kara da hem de denizde hiçbir sınırlama yapmadan uygulamışlardır. Bu teorilerin belirli bir oranda askeri stratejileri teşkil ettiği kaçınılmaz bir gerçekliktir. Fakat kuvvetler arasındaki farklılıklar zamanla ayrıldıkça uygulamada ve teorilerde değişimler ortaya çıkmıştır. Bu keskin ayrılıklar, denizlerin yeryüzünün 2/3’lük kesimini kaplamasından dolayı okyanuslarda ve denizler üzerinde gerçekleşen ülkeler arasındaki rekabet, zaman içerisinde deniz jeopolitiği ile ilgili kendi kural ve prensiplerini oluşturmasına yol açmıştır. Bu prensipler, bin yıllık denizcilik tarihini içerisinde gerek coğrafi koşullardan gerekse de yönetsel kararlardan çıkarılan acı tecrübeler sonunda elde edilmiş ve evrenselleşerek bugüne kadar geçerliliğini korumuştur (Tarakçı, 2009:1).

Denizler ve okyanuslar aracılığı ile engeliksiz, zahmetsiz ve ucuz bir şekilde bir bölgeden diğer bölgelere ulaşım ve bağlantı sağlanabilmektedir. Bu yüzden okyanuslar ve denizler, ülkelerin ve devletlerin sahip olduğu stratejik önemlerini arttırdığı görülmektedir. Okyanus ve denizlerin sağladığı böylesi avantajlar sayesinde tarihsel olarak Barbaros Hayrettin Paşa’nın “ denizlere hakim olan cihana hakim olur” stratejisine dayanan “deniz hakimiyeti teorisi” temel hatları, denizler üzerinde hakimiyet kuran ülkelerin dünyaya hakim olacağı tezine dayanmaktadır. Bilimsel anlamda deniz hakimiyeti teorisi Barbaros Hayrettin Paşa’dan yaklaşık 400 yıl sonra Alfred Thayer Mahan (1840-1914) tarafından geliştirilerek bir teori olarak ortaya atılmıştır. Alfred Thayer Mahan, 1890 yılında yayınlamış olduğu “Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi (1660-1783)” adlı kitabında doğrudan denizlerin ve okyanusların önemine açıklık getirmiştir. Alfred Mahan’ın bu teorisine göre, bir ülke dünya üzerinde hakimiyet kurmak istiyor ise bunun tek yolunun okyanus ve denizler üzerinde güçlü bir konumda olmaktan geçmektedir. Böylece denizler ve okyanuslar üzerinde güçlü olan bir ülkenin dünya hakimiyetini sağlayabileceğini öne sürmüştür. Ayrıca Mahan’a göre, deniz jeopolitiği üzerinden sağlanabilecek bir dünya hakimiyetinin kara jeopolitiğinden daha kolay ve daha güvenilir olacağını ifade etmiştir (Arıbaş, 2007:16-17).

Alfred Thayer Mahan’ın “Deniz Hakimiyeti Teorisi’ne” göre, denizler ve okyanuslar kara parçalarını birbirine bağlayan uçsuz bucaksız ovalara benzemektedir. Bu kara parçalarını birbirine bağlayan deniz yollarına hakim olmak, dünya ulaşımının kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. Çünkü bir devletin denizlere ve okyanuslara göre konumu, deniz ve okyanusa sınırının olup olmaması

DUMAN F. (2021). Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri. DA&MS. 1(1), 75-85.

durumunu ifade etmektedir. Bir ülkenin deniz ve okyanuslara kıyısının bulunup bulunmaması o ülkenin ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel yapısını çok derinden etkilenmesine neden olmaktadır. Bu yüzden deniz veya okyanuslara kıyısı olan bir ülke, deniz ve okyanusa kıyısı olmayan bir ülkeye göre denizyolu aracılığı sayesinde ekonomik ve coğrafi avantajlara daha fazla sahiptir. Ayrıca tarih bize göstermiştir ki, denizlere kıyısı olan ülkeler denize kıyısı bulunmayan ülkelere göre daha az savaşa maruz kalmıştır. Çünkü denize ve okyanusa kıyısı bulunan ülkeler deniz taşımacılığının ve diğer ülke sınırları içerisinde geçmeme gibi bir zorunluluğa sahip olmamasından dolayı sahip olduğu güçlü deniz gücü ile kendi ülkelerini diğer ülke saldırılarına karşın daha kolay bir şekilde savunabilir. Dolayısıyla Mahan, deniz gücü ile kara gücü arasında gerçekleşen bir savaş durumunda deniz ve okyanusların sağladığı avantajlar sayesinde bir ülkenin denizler üzerinden abluka altına alınmasının ona karşı yenilmez bir kara gücü göndermekten daha etkili olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan Alfred Mahan, denizler üzerindeki hakimiyeti dünyanın kontrol altına alınmasıyla eş değer olarak görmektedir. Bu nedenle Alfred Mahan, coğrafi özellikler açısından ada ülkelerine deniz hakimiyeti konusunda ayrı bir önem vermektedir (Özsavaş Atay, 2016b:101-102).

Alfred Mahan göre coğrafi pozisyon, ülkelerin sahip olduğu donanma gücünün ayrışmasını zorunlu kılan ya da donanmanın konsantrasyon düzeyini oldukça fazla etkileyebilir. Mahan bu durumu açıklar iken İngiltere ve Fransa örneğini verir. Mahan, İngiltere'nin bir ada ülkesi olarak kendi güvenliğini sağlayabilmesi için donanma gücünün yeterli olabileceğini söylemektedir. Fakat Fransa'nın hem kara sınırı olması hem de deniz sınırı olmasından dolayı kuvvetlerini ikiye bölmek durumunda kalacağını ifade etmektedir. Hem kara gücü hem de deniz gücü bulundurmamak zorunda olan Fransa'ya göre İngiltere'nin deniz jeopolitiği açısından daha avantajlı konumda olduğunu belirtmiştir (Mahan, 1987:29). Alfred Thayer Mahan *Deniz Harbi Üzerine* adlı eserinde "...eğer bir millet kendini ne karadan ne de topraklarını karadan genişletmeye mecbur kalmayacak kadar yerleşirse, hudutları karada olan halka nazaran amaç olarak denize yönelecektir..." yaklaşımıyla deniz jeopolitiğinin yerleşik halklar üzerindeki etkisini ifade etmiştir (Büyükonat, 2013:41).

Alfred Thayer Mahan, uluslar üzerindeki deniz jeopolitiğinin ne kadar önemli olduğunu ifade eder iken bir egemenlik sahası olarak görmüştür. Mahan bu egemenlik sahası üzerinde bir ülkenin nasıl bir hakimiyet kurması gerektiğini "deniz gücü (sea power)" kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Alfred Mahan deniz gücü kavramını etkileyen faktörleri "coğrafi durum, fiziksel yapı, bölgenin büyüklüğü, nüfusun sayısı, ulusal karakter ve yönetim karakteri" şeklinde sıralayarak açıklamıştır (Mahan, 1987:29-30). Ama bu kavramın ne anlama geldiğini tarif etme konusunu da ihmal ettiği görülmektedir. Dr. Necat Tarakçı "Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi Denizci Stratejisinin Tarihi Analizi" adlı eserinde Mahan'ın iki temel hat üzerine bu kavramı anlamlandırdığını belirtmektedir. Bunlar "deniz üstünlüğü yoluyla denize hakim olmak" ve "deniz ticareti yoluyla deniz aşırı topraklara sahip olmak, milli zenginlik ve kudret sağlayacak yabancı pazarlara giriş hakkını etmek" şeklinde olduğunu ifade etmektedir (Tarakçı, 2009:4).

Deniz Hakimiyeti Teorisi'ne, Alfred Mahan'dan sonra en büyük katkıyı yapan Julian Stafford Corbett olmuştur. "Some Principles of Maritime Strategy" adlı eserinde deniz hakimiyetine açıklık getirmektedir. Denizlerin kontrolünün, stratejik bir durum olarak herhangi bir deniz alanının işgali veya o bölgenin fethi ya da diğer ülke sınırlarını kendi ülkemizin sınırı olması düşüncesini yansıtmadığını ifade etmektedir. Böylesi yaklaşımlar, deniz savaşları için de güvenli bir temel oluşturmaz. Çünkü denizi kontrol etmek mümkün değildir. En azından ülkenin kendi karasuları dışında egemenlik kurulabilecek bir coğrafi yapısı yoktur. Hukuksal açıdan da mülkiyete alınamadığından dolayı hakimiyet kurulan deniz alanlarını tarafsız ülkelere kapatılması durumu söz konusu değildir. Deniz alanları, bir orduyu kara üzerinde fethedilen bir bölge gibi devamlılık sağlanması konusunda herhangi bir olanak da sunmamaktadır. Bundan dolayı denizler yada okyanuslar üzerinde kurulacak olan bir kontrol veya hakimiyet süreci ile herhangi bir kara parçası DUMAN F. (2021). Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri. DA&MS. 1(1), 75-85.

üzerinde kurulan bir kontrol veya hakimiyet alanına benzetilmesi şeklindeki çıkarımlar bilimsellikten tamamen uzaktır. Bu yüzden Julian Stafford Corbett, denizler üzerinde kontrolün sağlanması veya herhangi bir hakimiyet alanının bilimsel olan tek yöntem denizlerin ve okyanusların kontrolünü veya hakimiyetini bir ülkenin sağladığı taktirde ülkesinin ne kazanacağı ya da düşman ülkesini nelerden mahrum bırakabileceği konusu üzerinde tartışmanın en doğrusu olacağını söylemiştir (Corbett, 1911:93).

Julian Corbett, denizler ya da okyanuslar üzerindeki yegâne kontrol veya hakimiyet unsurunun geçiş hakkı olduğunu öne sürmüştür. Çünkü Corbett bu konuda, "...açık denizlerin ulusal yaşamımıza tek olumlu katkısı bir ulaştırma vasıtası olmasıdır. Bir milletin aktif yaşamını bu tür vasıtalar az veya çok destekleyebilir. Fakat her denizci devlet için bir değeri vardır..." şeklinde bir çıkarımda bulunmaktadır. Dolayısıyla Corbett göre, herhangi bir düşman ülkesini denizler üzerinden yapılan geçiş haklarından yoksun bırakmak ile kara parçası üzerinde ele geçirerek elde edebileceğimiz kazanımlar ya da diğer düşman ülkelerini mahrum bırakabileceğimiz unsurlar aynı anlama gelmektedir. Bu da denizler üzerindeki milletlerin yaşam faaliyetlerinin duracağı anlamı taşıyacaktır (Büyükonat, 2010:89).

5.SONUÇ

Sonuç olarak coğrafya ve siyasetin sanayi devrimiyle birlikte uğradığı değişimi sonucunda siyasi coğrafya bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi coğrafyanın bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasıyla birlikte jeopolitika kavramı konusundaki değişimleri açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Siyasi coğrafya, jeopolitikanın değişiminin ve gelişiminin hızla artmasıyla birlikte deniz jeopolitiğinin açıklanması ve anlamlandırılması sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sorun üzerine en önemli çalışmaları Alfred Thayer Mahan ve Julian Stafford Corbett yapmıştır. Bu düşünürler, jeopolitikanın deniz jeopolitiği üzerinde oynadığı rolü kendi yaklaşımlarıyla ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Kısacası Alfred Thayer Mahan ve Julian Stafford Corbett, denizler ve okyanuslarda kontrol ve hakimiyetin kurulması konusunda deniz gücü kavramının teorik olarak ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmışlardır. Böylece jeopolitikanın deniz jeopolitiği üzerinde oynadığı rolü Mahan ve Corbett'in yaklaşımlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımların sonucunda ortaya çıkan deniz hakimiyeti teorisi, deniz jeopolitikasına teorik bir anlam kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

ARIKAN, P. (2014). "İran-Rusya Mutabakat Anlaşması: Stratejik Ortaklık mı?, Ortadoğu Analizi", ORSAM, 6(64):56-59.

ARI, T. (2011). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,, 9. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa.

ARIBAŞ, K. (2007). Küresel Çağda Siyasi Coğrafya, 1. Baskı, Çizgi Kitapevi, Konya.

AKÇADAĞ, E. (2015). "Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri", BİLGESAM Yayınları, Rapor No:68, İstanbul.

BUEGER, C. (2015). "What is maritime security?, Marine Policy", 53:159-164., <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2014.12.005.>, (E.T. 30.04.2021).

CORBETT, J. S. (1911). Some Principles of Maritime Strategy, 1. Baskı, London,

DUMAN F. (2021). Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri. DA&MS. 1(1), 75-85.

- <http://www.gutenberg.org/files/15076/15076-h/15076-h.htm.>, (E.T. 30.04.2021).
- CORBETT, J. S. (2010). *Deniz Stratejisinin Prensipleri*, 1. Baskı, Büyükonat, A. T., (Çev.), Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- DAVUTOĞLU, A. (2012). *Küresel Bunalım*, 33. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- DAVUTOĞLU, A. (2011). *Stratejik Derinlik*, 64. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- FATİMA, Q. and Jamshed, A. (2015). “The Political and Economic Significance of Indian Ocean: An Analysis”, *A Research Journal of South Asian Studies*, 30(2):73 – 89, <https://pdfs.semanticscholar.org/9ba6/c8b2ad5a78bb30bd7741b87ea59823ef3a96.pdf>, (E.T. 30.04.2021).
- GERMOND, B. (2015). “The Geopolitical Dimension of Maritime Security”, *Marine Policy*, 54:137-142., <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X14003509?via%3Dihub>, (E.T. 30.04.2021).
- GÜMÜŞÇÜ, O. (2006). *Tarihi Coğrafya*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- HEYWOOD, A. (2014). *Küresel Siyaset*, 3. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- İŞCAN, İ. H. (2004). “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, 1(2):44-79, <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Uluslararası-İliskilerde-Klasik-Jeopolitik-Teoriler-ve-Cagdas-Yansimalari.pdf>, (E.T. 30.04.2021).
- LİU, E. (n.d). *Alfred Thayer Mahan—Father of Sea Power*, <http://files.caikri.webnode.com/200000022-dae3fdbbd4/Texto%206.1%20-%20Alfred%20Thayer%20Mahan%20-%20Father%20of%20Sea%20Power.pdf>, (E.T. 30.04.2021).
- MAHAN, A. T. (1987). *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783*, 5. Baskı, Dover Publications, New York.
- MAHAN, A. T. (2013). *Deniz Harbi Üzerine*, 1. Baskı, Büyükonat, A. T., (Çev.), Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- ROOYEN, F. (2011). *Africa and the Geopolitics of the Indian Ocean, Emerging Powers and Global Challenges Programme, Occasional Paper No: 78*, https://www.files.ethz.ch/isn/145975/saia_sop_78_vanrooyen_20110225.pdf, (E.T. 30.04.2021).
- ÖZBEY, R. (1999). *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, 1. Baskı, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- ÖZSAVAŞ Atay, S. (2016a). “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2):144-155.
- ÖZSAVAŞ Atay, S. (2016b). “Dış Politika Açısından Deniz Gücünün Jeopolitik Önemi, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*”, 5(10):98-105, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/669571>, (E.T. 30.04.2021).
- DUMAN F. (2021). *Deniz Jeopolitiğinin Kavramsal ve Teorik Kökenleri*. DA&MS. 1(1), 75-85.

TARAKÇI, N. (2009). Sömürgecilikten 21. Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi Denizci Stratejinin Tarihi Analizi, 2. Baskı, Deniz Basımevi, Ankara.

TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ, N. (1997). Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekan, 1. Baskı, Çantay Kitapevi, İstanbul.

TABAN, M. H. (2013). “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi”, Kastamonu Üniversite İİBF Dergisi, 1(1):21-31, <http://dergipark.org.tr/iibfdkastamonu/issue/29238/313031>., (E.T. 30.04.2021).

Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, (2015). Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi, 1. Baskı, Deniz Basımevi Müdürlüğü Matbaa Sertifika No: 29173, İstanbul.

USA Department of The Navy, (2015). A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower, <https://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>., (E.T. 30.04.2021).